

»MAPUČIZACIJA« DRUŽBE V SODOBNEM ČILU

Cristián Román Huenufil in Uršula Lipovec Čebtron

15

IZVLEČEK

Članek predstavlja poskus razumevanja zapletenega družbenopolitičnega položaja ljudstva Mapučev v Čilu, ki nastopa kot simbol boja, upora in kot politični akter, ki zahteva korenite politične spremembe v tej državi. Prvi del članka se osredotoča na zgodovinsko kontekstualizacijo ljudstva Mapučev v Čilu ter na pregled družbenopolitičnega gibanja Mapučev v preteklosti in danes, drugi del pa analizira različne vidike procesov indigenizacije in mapučizacije čilske družbe. Ta procesa sta v zadnjem poglavju razčlenjena s pomočjo etnografskega gradiva, ki je bilo zbrano v letih 2019 in 2022 v Santiagu de Chile, in na osnovi katerega je mogoče izpostaviti tri različne – in pogosto konfliktno – perspektive na trenutne procese indigenizacije in mapučizacije v Čilu.

Gljučne besede: Mapučiči, Čile, staroselci, aktivizem, indigenizacija, mapučizacija

ABSTRACT

The article discusses the complex socio-political position of the Mapuche people in Chile, who appear as a symbol of struggle, resistance and as a political player demanding fundamental political change in the country. The first part of the article focuses on the historical context of the Mapuche people in Chile and on an overview of their socio-political movement in the past and in the present, while the second part analyses various aspects of the processes of indigenisation and “Mapucheisation” of Chilean society. In the last section, these two processes are analysed with the help of ethnographic material collected between 2019 and 2022 in Santiago de Chile, on the basis of which it is possible to isolate three different – and often conflicting – perspectives of the current processes of indigenisation and “Mapucheisation” in Chile.

Key words: Mapuche, Chile, indigenous peoples, activism, indigenisation, Mapucheisation

Uvod

Mapučiči v Čilu in Argentini so imeli v zgodovini posebno vlogo: le malo ljudstev se je tako dolgo upiralo kolonizatorjem in uspelo ohraniti lastno kulturo in jezik, kljub stoletjem nenehnih pritiskov, množičnih iztrebljanj in genocidnih politik številnih vlad. Danes ima to ljudstvo ponovno ključno vlogo v boju za pravice staroselcev, ne samo v Čilu in Argentini, temveč v Latinski Ameriki in tudi širše na ameriški celini.

Glede na njihovo posebno zgodovinsko vlogo ni presenetljivo, da so bili Mapučiči

deležni pozornosti mnogih raziskovalcev ter sta bili njihovi preteklost in sedanost analizirani v številnih antropoloških delih. Kot zanimivost naj omeniva, da je bil Juan (Janez Ivan) Benigar (1883–1950) eden prvih, ki je o tem ljudstvu pisal antropološke, jezikoslovne, religiološke in politične študije, osnovane na večletnem terenskem delu. Ta precej neznani amerikanist, ki je bil rojen slovenskim staršem, je odraščal v Zagrebu in večino svojega življenja preživel med Mapučí v argentinski Patagoniji, natančneje v provincah Rio Negro in Neuquén (Beniger 1988; Šmitek 1995).

V članku ne bova sledila Benigarju v Argentino, temveč se bova osredotočila na Mapučé v Čilu, pri čemer bova najprej zgodovinsko kontekstualizirala ljudstvo Mapučé, nato pa nadaljevala s poglavjem o njihovem družbenopolitičnem gibanju v preteklosti in danes, ki mu bo sledilo poglavje o procesih indigenizacije in mapučizacije čilske družbe. Ta procesa bosta v zadnjem poglavju razčlenjena s pomočjo krajsih izsekov etnografskega gradiva, ki je bilo zbrano v letih 2019 in 2022 v Santiagu de Chile, kjer je prvi avtor tega članka opravljal etnografsko raziskavo. Raziskava, ki jo je izvedel v sodelovanju z različnimi mapušskimi združenji, je obsegala polstrukturirane intervjuje¹ z Mapučí in drugimi Čilenci ter sodelovanje pri pogovornih skupinah² ali *txawuni*.³ Članek predstavlja poskus razumevanja zapletenega družbenopolitičnega položaja ljudstva Mapučé v Čilu, ki nastopa kot simbol boja, upora in družbenih sprememb ter kot politični akter, ki zahteva korenite spremembe v tej državi.

16

Zgodovinska kontekstualizacija Mapučev

Mapučí so staroselci, ki naseljujejo jug ameriške celine, točneje ozemlje Čila in Argentine. To je staroselsko ljudstvo z največ prebivalci v Čilu. Popis prebivalstva iz leta 2017 je pokazal, da se je od 17.574.003 prebivalcev 1.745.147 razglasilo za pripadnike Mapučev, kar predstavlja 9,9 odstotka dejansko registriranega prebivalstva in 79,8 odstotka celotnega staroselskega prebivalstva v državi.⁴

Čeprav so v preteklosti živeli skoraj izključno na podeželju, danes največji odstotek prebivalstva živi v mestih, predvsem v prestolnici Santiago. Dejstvo, da je mapuško prebivalstvo, ki živi v mestih, po zadnjem popisu prebivalstva doseglo že število 614.881, kaže na več zaved: dolgo obdobje selitev iz podeželskih skupnosti v mesta, ki so posledica izgube ozemelj v južnem Čilu; zgodovinsko povezanost ter nenehen stik med Mapučí z juga in tistimi, ki živijo v prestolnici; spreminjanje in reaktualizacija njihove tradicionalne kulture v mestu.

Skoraj vsi viri o Mapučih, ki hkrati izpričujejo in sooblikujejo zgodovino, nam povedo, da je to ljudstvo ob prihodu Špancev naseljevalo veliko ozemlje: od severnih

¹ Gre za 10 polstrukturiranih intervjujev, v katerih so sodelovali trije vodje mapuških organizacij, dva mapuška akademika in dva akademika, ki nimata mapuških korenin, ter še trije drugi državljani Čila, dva Mapuča in en, ki nima mapuških korenin. Med sogovorniki je bilo sedem moških in tri ženske.

² Šlo je za sodelovanje pri treh pogovornih skupinah, ki so potekale 10. marca, 29. marca in 24. aprila 2022 na različnih lokacijah v prestolnici.

³ Med Mapučí bi *txawun* lahko prevedli kot pogovorno skupino, saj je to oblika srečanja za razpravo o določenih vprašanjih, ki jih zadevajo.

⁴ Gl. <<http://www.censo2017.cl/>> [13.10.2022]

dolin današnje prestolnice Čila, do področij, kjer se začnejo južni otoki, z otočjem Chiloé (Bengoa 2011). Ob prvem stiku s Španci je bila mapuška družba brez države, s patrilinearnim sorodstvenim sistemom in patrilokalnimi prebivališči, sestavljena iz skupin posameznikov, ki so bili glede na rod razvrščeni v majhne skupnosti, imenovane *lofi*, in tako so Mapučiči na jugu celine oblikovali široko družbenopolitično, kulturno in teritorialno območje, imenovano *Walmapu*.

Zemljevid območja, na katerem so od 16. stoletja dalje živeli Mapučiči
(zemljevid: *Cristián Román Huenufil, 2022*).

Walmapu ali ozemlje mapuških prednikov se je raztezalo od Tihega oceana do Atlantskega oceana in je bilo sestavljeno iz dveh pokrajin. V jeziku *mapudungun* – jeziku Mapučev, sta pokrajini poimenovani *Ngulumapu*, ki se nahaja zahodno od Andov in obsega velik del sedanjega ozemlja Čila, in *Puelmapu*, ki se nahaja vzhodno od Andov in pokriva jug sedanjega ozemlja Argentine (Nahuelpan 2011). Čeprav so španska osvajanja potekala od 16. stoletja dalje, so se Mapučiči leta 1598 uprli Špancem in v *Ngulumapu* vzpostavili mejo, pri čemer so ozemlja južno od reke Biobío ostala neodvisna vse do sredine 19. stoletja. Na tem neodvisnem mapuškem ozemlju so se pojavile oblike družbenopolitične in upravne ureditve, imenovane *trawun*, ki so se odvijale v posebnih krajih, imenovanih *koyawe*. V teh krajih je potekal *koyagtun*, kar je različica mapuškega govora (Quidel 1998), in različna posvetovanja, vzpostavljala so se politična in vojaška zaveznitva ter reševali konflikti. Poleg tega je mapuško ljudstvo vzdrževalo zunanjepolitične odnose s kreolsko

družbo, se z njo posvetovalo in sklepalo dogovore, s čimer so kreoli priznavali obstoj mapuškega ljudstva v *Ngulumapu*, južno od reke Biobío, ter neodvisnost *Puelmapuja*.

Ozemlje mapuških prednikov (zemljevid: *Cristián Román Huenufil*, 2022).

V drugi polovici 19. stoletja (1860–1883) je z vzpostavitvijo in oblikovanjem držav Čila in Argentine potekal vzporeden proces vojaškega osvajanja mapuških ozemelj, ki so ga poimenovali z evfemizmoma »pacifikacija Araucanía« za območje *Ngulumapu* in »osvojitve puščave« za *Puelmapu*. Ta vojaška prisvajanja mapuških ozemelj, ki so jih kreolski osvajalci utemeljevali s civilizacijskim procesom, uperjenim proti »barbarskim staroselcem«, so imela radikalne posledice za Mapuče, saj so jim odvzeli ozemlja in jih izgnali na redukcije (*reducciones*).⁵ Od leta 1884 do dvajsetih let 20. stoletja je država Čile prek vojaškega državnega aparata za mapuške redukcije Mapučem podelila lastninske listine (*títulos de Merced*), pri čemer jim je priznala nekaj več kot 500.000 hektarjev zemlje, kar je manj kot 5 odstotkov njihovega prvotnega ozemlja, ki je obsegalo približno 10.000.000 hektarjev (Bengoa 2011; Torres - Salinas idr. 2016). Zaradi te nasilne prilastitve ozemlja se je začela spreminjati materialna in kulturna reprodukcijska baza Mapučev, kar pojasnjuje njihovo družbeno osiromašenje in kasnejše preseljevanje v mesta ter opuščanje ruralnega okolja.

⁵ Redukcije so nastale na podlagi ukrepa, ki ga je izvedel vojaški državni aparat, da bi zmanjšali ozemlja Mapučev, pri čemer so njihove skupnosti strnili na majhna ozemlja, ne da bi upoštevali družbenoekonomske, kulturne in simbolne vidike življenja Mapučev.

Mapuško družbenopolitično gibanje v 20. stoletju in prvih desetletjih 21. stoletja

Od leta 1910 do sredine 20. stoletja se je začelo tako imenovano prvo obdobje mapuškega gibanja z ustanovitvijo Društva za obrambo Aravkanije⁶ (*Sociedad Caupolicán Defensora de la Araucanía*) in gibanje čilskih staroselcev Aravkanska združba (*Corporación Araucana*). V tem obdobju je postala pomembna mapuška identiteta ter z njo povezana zemlja in vlaganje v regionalno pridelovanje za dvig življenjskega standarda prebivalstva (Goicovic 2015; Pairicán 2018). Kasnejše vznikanje mapuških organizacij je bilo mogoče opaziti v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja v družbeno-zgodovinskem kontekstu, ki je povezan z vprašanjem lastništva zemlje, natančneje s politiko agrarne reforme, ki so jo izvajale takratne vlade. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so se namreč oblikovale različne kmečke in delavske organizacije leve politične usmeritve, ki so težile k družbeni preobrazbi in tako oblikovale družbeno politično silo, v katero so bili vključeni tudi mapuški kmetje (Camacho 2004).

19

Leta 1969 je 48 združenj sestavilo Nacionalno konfederacijo Mapučev (*Confederación Nacional Mapuche*), katere namen je bil pripraviti osnutek zakona, ki bi bil predstavljen izvršni oblasti. O tem osnutku zakona so razpravljali v čilskem parlamentu ter ga leta 1972, v času vlade Salvadorja Allendeja, sprejeli v okviru Zakona o staroselcih 17.729 (Camacho 2004). Iz tega zakona izhaja ustanovitev Inštituta za razvoj staroselcev (*Instituto de Desarrollo Indígena*, v nadaljevanju IDI), katerega namen je bil izboljšati življenjske razmere Mapučev na izobraževalnem in kulturnem področju ter na splošno spodbujati celovit razvoj staroselskih ljudstev (Aylwin v Goicovic 2015). Med drugim je IDI poskušal zaščititi ozemlja staroselcev, vključno z reševanjem razlastitev, ter si prizadeval, da bi se staroselci s polnimi pravicami vključili v nacionalne dejavnosti in bi lahko mladi Mapučji sodelovali na vseh nivojih izobraževalnega procesa, vključno z vpisom na univerze (Ruiz v Camacho 2004).

Vendar pa je bil ta napredek pri zagotavljanju pravic staroselcev prekinjen leta 1973 s civilno-vojaškim državnim udarom, ki ga je izvedla vojaška hunta na čelu s takratnimi vrhovnimi poveljniki, med katerimi je najbolj izstopal Augusto Pinochet. Za to novo zgodovinsko obdobje v Čilu je značilno sistematično zatiranje levičarsko politično usmerjenih državljanov ter prezir in predsodki do staroselcev. To se je odrazilo v agrarni protireformi, ki je mapuškim kmetom odvzela zemljo, razdeljeno med vlado Salvadorja Allendeja, in s tem prekinila s procesom širjenja staroselskega ozemlja. Pinochetova oblast je namreč sledila zahtevam trga in neoliberalnemu modelu, ki se je v takratnem času uveljavil v Čilu, s pravnimi dekreti⁷ in gozdarsko politiko pa je želela mapuškim skupnostim odvzeti dodatna ozemlja (Camacho 2004; Bengoa in Caniguan 2010).

⁶ Aravkanija je eden prvih izrazov, s katerim so Španci imenovali del ozemlja, na katerem so živeli Mapučji.

⁷ Izjemnega pomena je odlok vojaške diktature zakona 2568 iz leta 1979, ki je skušal dokončno odpraviti obstoj staroselskega prebivalstva. Med drugim je v prvem členu odloka določil, da območja, ki so nastala zaradi delitve ozemlja, niso ozemlja staroselcev, prebivalci teh novonastalih parcel pa niso obravnavani kot staroselci (gl. Vergara 2005).

Ob napovedi novega zakona, s katerim je oblast nameravala dodatno razdeliti mapuške skupnosti, so se staroselske organizacije ponovno obudile ter prispevale k temu, da so bili leta 1978 ustanovljeni Mapuški kulturni centri (*Centros culturales mapuches*), znotraj katerih se je oblikovalo etnično gibanje, ki si ga lahko razlagamo kot začetek staroselske vstaje v Čilu. Ti kulturni centri so kljub vojaški diktaturi preživeli skozi čas in se leta 1980 povezali v Združenje malih kmetov ADMAPU (*Asociación Gremial de Pequeños Agricultores ADMAPU*). To združenje je branilo pravice in zagovarjalo zahteve Mapučev na gospodarskem, političnem, izobraževalnem in kulturnem področju, hkrati pa si je prizadevalo za povrnitev lastne zgodovine, tradicionalnih organizacijskih oblik, vračilo mapuškega ozemlja in vključitev njihove pravice do samoodločbe v javno razpravo⁸ (Pairican 2018; Saavedra 2002). To obdobje, ki je potekalo od konca sedemdesetih do osemdesetih let 20. stoletja, bi lahko opredelili kot obdobje političnega in ideološkega oblikovanja mapuške vstaje.

Devetdeseta leta so zaznamovala konec vojaške diktature z referendumom leta 1988, ko so se za predsedstvo potegovali vojska, politična desnica in koalicija strank za demokracijo. Zmagale so stranke koalicije, pri čemer je leta 1990 prevzel položaj predsednika Patricio Aylwin, vodja politične stranke krščanske demokracije. Ti dogodki so povzročili, da je vojska postopoma opustila vladne položaje, s tem pa je prišlo do novih oblik dialoga med državo in staroselskimi gibanji. Eno takih srečanj je potekalo konec leta 1989 v kraju Nueva Imperial, kjer so se staroselske organizacije sestale s Patriciom Aylwinom, da bi dosegli dogovore o staroselski politiki. Med najpomembnejšimi dosežki tega srečanja je bila zaveza prihodnje vlade k priznanju staroselskih ljudstev z reformo ustave, oblikovanje novega staroselskega zakona, ustanovitev komisije za njegovo ohranitev in ratifikacija nekaterih mednarodnih pogodb⁹ (Camacho 2004; Peralta 2020).

Leta 1990 je bila ustanovljena Posebna komisija za staroselska ljudstva (CEPI), leta 1993 pa je bil potrjen Zakon o staroselcih 19.253, ki staroselce sicer priznava, vendar ne kot ljudstvo, zgolj kot eno od etničnih skupin. Poleg tega se zakon osredotoča na kmetijska vprašanja in spodbujanje proizvodnje v ruralnih predelih, pri čemer se ne ukvarja z vprašanji, povezanimi s političnimi pravicami staroselcev (Bengoa 2011). Vseeno pa bi lahko rekli, da se v tem družbeno-zgodovinskem kontekstu zahteve Mapučev začenjajo reševati na institucionalni ravni, saj je zdaj država tista, ki bo odslej z ustanovitvijo Nacionalnega združenja za staroselski razvoj (Corporación Nacional de Desarrollo Indígena, s kratico CONADI) spodbujala, usklajevala in izvajala ukrepe v korist staroselskih prebivalcev in skupnosti.

Če se je vstaja staroselskih gibanj v Ekvadorju zgodila leta 1990 ter v Mehiki leta 1994,¹⁰ pa se je v Čilu leta 1992, ko so potekala praznovanja 500. obletnice – ponesrečeno poimenovanega – odkritja Amerik, pojavila mapuška organizacija *Aukiñ Wallmapu Ngulam*. Delovanje te organizacije zaznamuje izrazit protikolonialen in etnonacionalističen diskurz, katerega cilj je samoodločba. S tem ciljem v mislih leta 1992 oblikujejo mapuško

⁸ Poleg tega si je to združenje prizadevalo, da bi Čile podpisal Konvencijo ILO 169, objavljeno leta 1989. Za več informacij gl. <https://www.ilo.org/lima/publicaciones/WCMS_345065/lang-es/index.htm>. [13.10.2022].

⁹ Posebno pomembna je Konvencija 169 Mednarodne organizacije dela ILO o domorodnih in plemenskih ljudstvih.

¹⁰ Za več informacij o staroselskih vprašanjih v Mehiki gl. Terčelj, 2009; 2015.

zastavo *wenufoye*, ki združuje vse mapuške skupnosti, in ustanovijo zavezništvo z Mapuško konfederacijo iz Neuquena (*Confederación Mapuche de Neuquén*), s čimer vzpostavijo nov način političnega delovanja in politične zavesti. Vendar pa se v naslednjih letih zvrstijo številni dogodki, ki negativno vplivajo na življenje Mapučev, med katerimi velja omeniti postavitev hidroelektrarne Ralco na mapuškem ozemlju, odvzemanje zemlje mapuškim kmetom in širjenje monokulturnih gozdnih nasadov na njihovem ozemlju. Kot reakcija na te dogodke začnejo mapuške skupine z radikalnejšo politiko, ki ima jasno antikapitalistično, antikolonialno in etnonacionalistično noto, v kateri se ne izogibajo napadom in sabotražam. V tem smislu je najopaznejša mapuška organizacija *Cordinadora Arauco Malleco* (CAM), ki se je pojavila leta 1997 v Lumacu v južnem Čilu, kjer so zažgali tri tovornjake gozdarskega podjetja *Forestal Arauco*. Ko so se napadi nadaljevali, se je čilska vlada odzvala s sprejetjem protiterorističnega zakona in protiuporniškim načrtom, kar je privedlo do zaprtja številnih mapuških političnih vodij, napadov in sramotenja mapuških skupnosti ter smrti mladih Mapučev (Goicovic 2015; Pairican 2015).

Lahko bi rekli, da se je čilska vlada z vse večjim političnim pritiskom Mapučev soočila tako, da je na eni strani kriminalizirala in sodno preganjala njihovo vse številnejšo politično mobilizacijo, na drugi strani pa izvajala programe socialne politike za staroselce, pri čemer je ohranjala politiko »korenčka in palice«, kar je povečalo konflikte in represijo s strani države. Na eni strani je oblast leta 2003 oblikovala Komisijo za zgodovinsko resnico in novo obravnavo (*Comisión de "Verdad Histórica y Nuevo Trato"*), ki je priznala dolgo zgodovino nasilja in odvzema lastnine mapuškemu ljudstvu, ter leta 2008 ratificirala konvencijo mednarodne organizacije ILO št. 169 (o staroselskih in plemenskih ljudstvih v neodvisnih državah). Na drugi strani pa je čilska policija istega leta umorila mapuškega študenta Matíasu Catrileo, ko je ta sodeloval v političnem napadu pri zasedbi gospodarjeve hiše (Pairican 2011).

Sočasno pa so se v mestih hitro množile staroselske organizacije. V letih 2006–2007, med prvim predsedniškim mandatom Michelle Bachelet, so potekala posvetovanja za vzpostavitev urbane staroselske politike, ki bi se lahko odzvala na probleme, s katerimi se soočajo staroselci v mestih. To je sprožilo soočenje različnih stališč mapuških organizacij, obenem pa preneslo središče politične pozornosti z dogodkov, ki so se zgodili na jugu Čila, v mesto. Dejstvo je, da je mapuško mestno prebivalstvo, še posebej prebivalstvo Santiaga, sestavni del zgodovine mapuške diaspore, ki so podeželske skupnosti in zemljo zamenjale za mestni beton in se v urbanem okolju veliko bolj intenzivno soočale z družbeno-rasno segregacijo (Alvarado 2021).

Med drugim mandatom predsednice Michelle Bachelet (2014–2015) je bilo opravljeno posvetovanje s staroselskimi ljudstvi za ustanovitev ministrstva za kulturo, ki pa na koncu ni bilo vzpostavljeno.¹¹

Kot je bilo že omenjeno, je popis prebivalstva iz leta 2017 pokazal, da v metropolitanski regiji Santiago živi 614.881 Mapučev,¹² kar pomeni, da je v prestolnici več Mapučev kot v regijah Araukanija in Biobío v južnem Čilu, kjer se nahaja večina podeželskih mapuških skupnosti. Vendar pa so bili - vse od prvih odvzemov mapuške

¹¹ Za več informacij gl. Román (2018).

¹² Gl. <<http://www.censo2017.cl/>> [13.10.2022].

zemlje, selitev v urbano okolje in vzpostavitve mapuških diaspor v mestih - Mapučí v urbanem okolju v stalnem stiku s podeželjem. Pri tem večina mapuškega prebivalstva v mestih ohranja komunikacijo s svojim izvornim krajem ter prenaša zgodbe in spomine na nove generacije, s tem pa ohranja dialog med *Mapurbi*¹³ in *Walmapu*.¹⁴ Vse to pa je podlaga za širjenje mapuškega gibanja, ki združuje mestna in podeželska okolja ter celo prestopa državne meje.¹⁵

Leta 2018 med policijsko operacijo na jugu Čila umre mladi član mapuške skupnosti Camilo Catrillanca. Od takrat dalje pa vse do današnjih dni državna oblast do mapuškega ljudstva ponovno izvaja »politiko palice«, ki jo zaznamuje izredno stanje in militarizacija na mapuških ozemljih, kar oblasti upravičujejo z argumentom, da naj bi bile v južnem delu države kriminalne in teroristične organizacije. Naslednje leto, natančneje 18. 10. 2019, pa se kot plod specifične družbeno-zgodovinske konjunktore zgodi silovit in množičen družbeni upor, ki zamaje temelje do takrat veljavne družbene organizacije ter razkrije, da večina čilskega prebivalstva dvomi oziroma zavrača hegemonistični družbenopolitični in kulturni red, utemeljen na neoliberalnih principih.

22

Indigenizacija in mapučizacija¹⁶ čilske družbe

Predstavljen zgodovinski oris nam razkrije odnos čilske države do mapuškega ljudstva, ki ga je v zadnjih desetletjih v manjši meri zaznamovala težnja po priznavanju tega ljudstva, v večji meri pa vrsta nedokončanih pogovorov in neizpoljenih ali preprosto pozabljenih obljub. Kljub temu pa so se zaradi državnih politik začele bolj množično izobraževati določene družbene skupine Mapučev, kar jim je pomagalo, ko so se želeli po sodni poti boriti za pravico do samoodločbe v skladu s standardi mednarodne sodne prakse ali ustanavljali organizacije in urade za staroselske zadeve oziroma preprosto izkoristili državne vire za lastne potrebe, na primer s pridobitvijo štipendij. Kot zadnja leta ugotavljajo raziskovalci (Bengoa 2010; Pairican 2018), večkulturne državne politike (Bengoa 2010; Pairican 2018) ali etnifikacija s strani države (Bocarra 2002) ustvarjajo dialektični proces med strukturnimi in identitetnimi elementi oziroma etnogenetskimi

¹³ Marpubi so Mapučí, ki živijo v mestu.

¹⁴ Opozoriti je treba, da jezik Mapučev, *mapuzungun*, sprva govorijo le prve generacije mapuških priseljencev v mesta. Pozneje se zaradi procesov družbeno-rasne diskriminacije, ki so navzoči v čilski družbi, ta jezik večinoma ne prenaša na potomce, rojene v mestu. Vendar pa danes, kot rezultat procesov etnogeneze in etnične prepoznavnosti, potekajo drobna dejanja jezikovne revitalizacije in nove generacije Mapučev se postopoma učijo jezika *mapuzungun*.

¹⁵ V primeru Argentine je mapuško gibanje heterogeno: od aktivističnega gibanja Mapučev iz devetdesetih let prejšnjega stoletja, ki je bilo usmerjeno v zagotovitev pravic podeželskega prebivalstva, do mapuškega aktivizma po letu 2000, ko se krepitev kolektivne zavesti Mapučev dogaja v mestih (gl. Kropff 2005).

¹⁶ Procesa indigenizacije in mapučizacije čilske družbe razumeva kot simbolno in diskurzivno identifikacijo s staroselci, zlasti z Mapučí. Ta procesa se kaže na primer v vse večji vlogi, ki je je bil v zadnjem desetletju deležen staroselski diskurz v Čilu (Bengoa in Caniguan 2011), ter vse večjem številu prebivalcev, ki se identificirajo kot Mapučí (<<http://www.censo2017.cl/>> [13.10.2022]). V konceptualnem smislu bi lahko videli indigenizacijo kot še enega izmed konceptov v širokem pomenskem polju, ki ga različni akademiki uporabljajo za predstavitev družbenokulturnih procesov, s katerim mislijo na prepoznavnost, identitete, boj, odpor in adaptacijo staroselcev. Gre torej za še en koncept, ki bi ga lahko uporabljali na isti način kot na primer vstajo, etnogenezo, ponovno etnifikacijo (*reethnicación*), ponovno vstajo (*reemergencia*) in ponovno pojavljanje (*resurgimiento*) (Bengoa 2000; Bocarra 2002; Campos 2014; Cornell 1988; Hill 1996; Rodríguez 2018).

procesu (Campos 2014). Lahko bi celo rekli, da bolj ko se Mapučiči izobražujejo, več orodij za boj proti državi pridobivajo.

Protest na trgu Plaza Dignidad (prej Plaza Italia), Santiago de Chile
(foto: Cristián Román Huenufil, 14. 11. 2019).

Vendar pa velja opozoriti, da množičen upor, protesti in zahteve državljanov, ki so se zgodili 18. oktobra 2019, odpirajo nove poti za analizo etničnosti in državljanstva v Čilu. Med temi protesti se je namreč razkril simbolni premik od hegemonične identifikacije s čilsko nacijo k identifikaciji z mapuškim ljudstvom. Drugače povedano, prišlo je do »mapučizacije« nacije, na kar med drugim kaže dejstvo, da je civilna družba med protesti prvič množično izobešala zastave mapuškega ljudstva (*wenufoye*) v javnih prostorih ter z njimi zamenjevala čilsko zastavo, ki velja za simbol združitve čilske nacije. Mapučiči so se tako pojavili v imaginariju čilskega prebivalstva kot simbol upora in boja proti neoliberalnemu, nepravilnemu in prekarnemu sistemu, ki pleni naravo. Čilsko prebivalstvo se je prebudilo iz svojih neoliberalnih sanj in spoznalo, da niso le Mapučiči zatirani, temveč da je sistem na splošno nasilen in zatira večino prebivalstva. Staroselskost, ki je bila dolgo obdobje zanikana in podcenjena, se je zdaj pojavila v družbenem imaginariju kot pozitiven element, ki daje moč, krepi korenine in vrača magičnost projekta medkulturne in večnacionalne družbe prihodnosti ter za seboj pušča preživeto idejo homogene in nekonfliktne čilske nacije.

Protest na trgu Plaza Dignidad (prej Plaza Italia), Santiago de Chile
(foto: Cristián Román Huenufil, 14. 11. 2019)

Obenem pa je upor državljanov prisilil politični razred k izvedbi referenduma za oblikovanje ustavodajne skupščine (2020–2022),¹⁷ katere naloga je priprava nove ustave. V tej skupščini prvič v političnih odločitvah države sodelujejo tudi staroselska ljudstva, ki so zastopana s sedemnajstimi sedeži in so že sprožila razpravo o večetničnosti (*plurinacionalnosti*).¹⁸ Oblikovanje ustavodajne skupščine, ki je brez precedensa v zgodovini Čila, in dejstvo, da je predsednica tega ustavodajnega organa mapuška ženska, Elisa Loncón, aktivistka in akademičarka, priča o pomembni spremembi, ki kaže na dekolonializacijo in depatriarhalizacijo imaginarija čilske institucionalne politike. S tem, ko so se v javnosti vse bolj pojavljali staroselci, ki so bili do tedaj v vlogi zanikanega Drugega, je čilska in mapuška družba lahko na nov način uzrla samo sebe ter oblikovala kritiko kapitalizma, patriarhata in kolonializma. Etničnost je tako postala konstitutivni element skupnega, kar jasno dokazuje deklaracija o večetničnosti in medkulturnosti, ki je prisotna v sedanjem osnutku nove ustave.

¹⁷ Pri tem je zanimivo dodati, da je za mapuško organizacijo, imenovano Svet vseh dežel (Aukiñ Walmapu Ngulam), snovanja nove čilske ustave nelegitimen, arbitraren in kolonialističen proces, saj trdi, da se v tem procesu ne posvetujejo z organizacijami staroselskih ljudstev (gl. časopis *El Desconcierto*, 1. november 2020).

¹⁸ Opozoriti je treba, da trenutno obstajajo mapuške organizacije, ki nasprotujejo diskurzu o večetničnosti, organizacija Cordinadora Arauco Malleco (CAM) tako poudarja, da »sedanje plurinacionalne težnje in sodelovanje staroselcev v ustavodajni skupščini predstavljajo sodoben izraz kolonialne logike podrejanja, s katero se skuša avtonomiji Mapučev nadeti prisilni jopič, saj so podrejeni čilskemu strankarskemu mehanizmu, ki je zgodovinsko ščitil kapital« (izjava CAM, gl. časopis *El Desconcierto*, 1. november 2020; gl. <<https://www.atacamanoticias.cl/2020/11/01/cam-responsabiliza-al-estado-por-muerte-de-carabinero-y-se-adjudica-16-ataques-a-forestales/>> [13.10.2022]).

Elisa Loncón, prva predsednica ustavodajne skupščine, Santiago de Chile
(foto: Cristián Román Huenufil, 28. 8. 2022).

Sočasno in skladno s pojavom mapučizacije čilske družbe je bil v Benetkah na Arhitekturnem bienalu leta 2021 predstavljen mapuški *koyawe*, in sicer kot odgovor na vprašanje *How will we live together? Koyawe* v svetu Mapučev pomeni kraj političnega posvetovanja, dogovarjanja in oblikovanja sporazumov. Zdi se, da je bil namen razstavljanja staroselske kulturne dediščine vzpostaviti politiko spomina, kjer bi se etničnost pojavljala kot skupni prostor dogovarjanja in dialoga. To naj bi bil kraj, kjer se lahko čilska družba pogovarja, da preseže politične delitve in se premakne k skupnemu življenju v miru.¹⁹ Nedvomno je to še en primer, kako mapuška simbolika obstaja v družbenem imaginariju in nastopa ne le v svoji konfliktni, temveč tudi v svoji konstruktivni razsežnosti.

¹⁹ Vendar predstavlja za nekatere skupine Mapučev to dejanje dokaz kulturnega ekstraktivizma oziroma prisvajanja etničnih elementov za posebne namene in interese.

Mapuški Koyawe v čilskem paviljonu na Beneškem bienalu (foto: Cristián Román Huenufil 19. 11. 2021).

Perspektive o indigenizaciji in mapučizaciji

V nadaljevanju predstavlja nekaj začetnih – in zato tudi začetniških – poskusov razumevanja kompleksne politične situacije Mapučev v Čilu v zadnjih treh letih. Na podlagi informacij, zbranih s polstrukturiranimi intervjuji (z vodji mapuških organizacij, akademiki ter drugimi državljani Čila, ki so mapuških in nemapuških korenin) in v pogovornih skupinah, bova predstavila tri specifične perspektive, ki so se med analizo terenskega materiala pojavile kot ključne in so povezane s procesom indigenizacije in mapučizacije prebivalstva v Santiagu de Chile.

Te tri perspektive, ki izhajajo iz intervjujev in pogovornih skupin, so si med sabo različne in pogosto konfliktne: najprej je predstavljena perspektiva tistih, ki državno politiko uporabljajo, da preko nje udejanjanjo oziroma poustvarjajo mapuško kulturo, z državnimi institucijami pa želijo sodelovati in znotraj njih spreminjati pravila igre. Nadalje so predstavljeni glasovi sogovornikov, ki s skepso gledajo na aktualne dogodke ter so kritični do trenutnih procesov mapučizacije in indigenizacije. Nazadnje pa so izpostavljeni tisti glasovi, ki vidijo v staroselcih zanikane Druge, v njihovem boju za dekolonizacijo, večetnično in večkulturno državo pa priložnost za prenovo in nov zagon čilske družbe kot celote.

Državna politika kot priložnost za organiziranje, oblikovanje identitete in političnega delovanja

Za državno politiko v Čilu bi lahko rekli, da je bila mehanizem, ki je pripomogel k oblikovanju etnične identitete v Santiagu de Chile (in tudi v drugih urbanih delih države). Posledično so se oblikovale mapuške organizacije v skoraj vseh okrožjih prestolnice,

kjer so bili ustanovljeni uradi za starsoselske zadeve in obredni centri, v katerih je bila mapuška kultura prepoznavna in poustvarjena. Ali kot pove starsoselski vodja iz Santiaga:

Ta urad za starsoselske zadeve smo zgradili pred nekaj leti. Morali smo priti na pogovor k županu občine, da je našel rešitev za izpolnitev naše zahteve po lastnem prostoru. Sprva so bili vsi presenečeni, ko so pred mestno hišo videli ljudi, ki so kriče zahtevali, naj jih slišijo. Mislim, da so bili še bolj presenečeni, ker smo bili Mapučí, ki smo prosili, terjali, da izpolnijo našo zahtevo po prostoru, kjer bi se lahko zbrali in počeli svoje stvari ... To je bilo enkrat leta 2005, pred nekaj leti. Nekaj smo vedeli o svojih pravicah, nismo pa vedeli vsega, nismo poznali vseh zakonov in dogovorov, ki bi nas podpirali. Tako so nam tam svetovali ljudje, ki so imeli več znanja o tem ali so bili študirani, ki so bili tudi Mapučí. Mlajši Mapučí, študentje in strokovnjaki. (Mapuški vodja 1)

27

Med drugim ta izjava kaže na nov medgeneracijski fenomen, ko so mlajši bolj izobraženi in so zato tisti, ki svetujejo in pomagajo starejšim pri ustanavljanju organizacij, saj jim višja izobrazba prinaša boljše poznavanje zakonov in načinov. Očitno je torej, da izobrazba novih generacij pomaga pri vzpostavljanju in prepoznavnosti etnične identitete.

Po drugi strani pa besede vodje kažejo na jasna stališča glede oblikovanja mapuške politične sile, ki spreminja pravila politične igre in se bori za pridobitev dejanskih političnih, družbenih in kulturnih pravic, ki omogočajo ustavno priznanje staroselcev in razglasitev čilske nacije za večetnično. Podobno vidi politično organiziranost Mapučev tudi naslednji sogovornik:

Čas je, da ostanemo trdni, da se organiziramo tako, da nas vidijo usklajene, z jasnimi stališči. Moramo imeti dobro definirana nekatera načela, imeti predloge, ki omogočajo, da nas prepoznajo kot akterja, kot veljavnega sogovornika vlade. Zato moramo priti v stik z večino organizacij, s katerimi bomo dejansko sodelovali, vendar ne po običajni politični logiki, po kateri so vladni politiki tisti, ki imenujejo svoje izbrance. Člani in predstavniki naše organizacije morajo biti izvoljeni s strani združenj in doseči uzakonitev priznanja in izvajanje večetničnosti na osnovi dejanskega sodelovanja ... imeti lastno sodno prakso, ki so jo določila starsoselska ljudstva. (Mapuški vodja 2)

Ta citat izraža potrebo po postopnem oblikovanju politične sile, ki uporablja državno politiko in državne strukture za politične priložnosti, ki jih ponuja trenutni družbenopolitični kontekst. Tako kot pri prejšnjem je tudi pri tem sogovorniku opazna ideja, da se Mapučí vzpostavijo kot viden politični akter, ki se pogaja in izvaja politiko neposredno z državo ter različnimi institucijami, ob tem pa načrtujejo prihodnost, v kateri mapuška etnična identiteta igra pomembno vlogo pri odločitvah, ki se sprejemajo na državnih ravni.

Skepticizem in kritičnost do procesov indigenizacije in mapučizacije družbe

Vsak diskurz manifestira specifično stališče pripovedovalca, hkrati pa je zasidran v zgodovinski realnosti, v individualnih in družbenih izkušnjah. Nedavna zgodovina Čila

kaže, da projekti demokratične družbene preobrazbe, ki so jih v preteklosti poskušali izvesti, pogosto ne uspejo, kljub veliki družbeni podpori in moči. Zato so nekateri sogovorniki skeptični in so kljub teži aktualnih dogodkov raje previdni pri sodbah. Mednje sodi tudi čilski akademik:

Resnica je, da sem malo skeptičen do vsega, kar se dogaja v zvezi z javnimi politikami in staroselskimi ljudstvi. V ozadju vsake politike je nek racionalni premislek, politika se odziva na neko logiko ali interes, tako da dokler ne vidim, da se vse to odraža v novi ustavi, mislim, da vprašanje staroselcev ne bo rešeno ... Čilenci so zelo spremenljivi, enkrat so najboljši, drugič pa najslabši, en dan vsi podpirajo Mapučce, naslednji dan pa so teroristi ali pa so privilegirani, ker prejemajo odškodnino in podobne stvari ... zadnje čase se je pokazalo zanimanje za mapuške staroselce, zakaj bi to zanikali, vsi s svojimi zastavicami in staroselskimi imeni, toda premik od tega do spremembe na bolje, ne vem ... potreben je čas, da izvemo, ali se bo glasovalo za novo ustavo, ki v pisni obliki odraža večetničnost in medkulturnost. (Čilski akademik 1)

28

V primerjavi s prejšnjimi sogovorniki ta citat prikazuje drugačen pogled na čilski družbenopolitični kontekst – gre za pogled, ki izhaja iz preteklih izkušenj in iz dejstev sodobne čilske zgodovine. Čeprav intervjuvanec zaznava večjo vidnost staroselcev v javni sferi, to zanj ni zadosten dokaz za družbenokulturne spremembe v državi, saj ne zaupa, da bi lahko državljani postali dovolj kritični in bi z udeleževanjem v politiki povzročili družbeno in kulturno spremembo čilske nacije.

Hkrati se med sogovorniki pojavljajo diskurzi, ki niso ravno skeptični, a so kritični do procesov indigenizacije in mapučizacije družbe, ki prihajajo »od zgoraj«, s strani državnih institucij. Do teh procesov so kritični predvsem zato, ker si prizadevajo graditi etnično zavest in priznanje ljudstva Mapučce »od spodaj«, na osnovi lastnega artikuliranja in organiziranja, brez sodelovanja ali povezovanja z vladajočo garnituro.

Politikom sploh ne verjamem, koliko let smo bili in smo še naprej na istem: vlada in gospodarstveniki so vsi isti. Misliš, da bodo rekli: delajte, kar hočete, bodite avtonomni in imejte svojo zemljo. Ne! Bogati in lastniki zemlje nikoli ne bodo želeli izgubiti svoje zemlje, najbrž imajo že vse urejeno, imajo svoj načrt. Zato ne verjamem v idejo o pridobitvi pravic, o tem, da smo vsa staroselska ljudstva avtonomna. Teritorialno avtonomijo si moramo ustvariti sami, boriti se moramo za svojo zemljo v skupnosti ... Vsak dan so mladi bolj ozaveščeni in jih ni več strah. (Mapuški državljani 1).

V tem citatu lahko zaznamo nezaupanje do institucionalizacije ter radikalen politični diskurz, ki zagovarja boj *in situ* – boj, ki se dogaja v staroselski skupnosti oziroma iz nje izhaja. Povezan je z najbolj radikalnimi diskurzi mapuškega gibanja, ki se bori za teritorialno avtonomijo na jugu, pri čemer ne pristaja na politična in institucionalna pogajanja ali na širitev mapuške politične baze v mestih. Hkrati je v sogovornikovem govoru opazna podoba bojevnika, *weichafeja* – simbola mladih Mapučcev, ki z neposrednimi akcijami poskušajo ponovno pridobiti odvzeto staroselsko ozemlje.

Dekolonizacija, večetničnost²⁰ in medkulturnost²¹

V zadnjem času so se številni raziskovalci in akademiki v Čilu medijsko izpostavili z razmislekom o temah, ki zadevajo Mapuče. S tem so pomembno prispevali k prepoznavnosti mapuške problematike in povzročili spreminjanje tradicionalnih načinov dojemanja in razvrščanja Mapučev ali po besedah sogovornika:

Zdi se, da se v zadnjem času soočamo s pojavom dekolonizacije. Vse, kar izvaja Skupnost za zgodovino Mapučev (Comunidad de Historia Mapuche), kaže na to. Vendar ne gre samo za vprašanje Mapučev, temveč gre za dekolonizacijo čilske družbe ... Mapučiči so Čilencem dali pomen; kar je bilo zanikano, se je prikazalo in okrepilo Čilence, kot da bi Čilenci spoznali, da so tako zatirani kot Mapučiči ... To, da je staroselska mapuška ženska predsednica ustavodajne skupščine, ti pove vse. (Čilski akademik 2)

29

Citat predstavlja pogled na oblikovanje in ponovno odkrivanje tradicije s strani čilskega akademika ter priča o prisotnosti mapuškega intelektualnega polja, ki je omogočilo, da so mapuška etnična in politična vprašanja postala prepoznavna in so vključena v javno razpravo. Citat tudi dokazuje, da se je v zadnjem času ustvaril pozitiven imaginarij o mapuški etnični pripadnosti, ki je preoblikovala odnos med Mapučiči in ostalimi Čilenci ter zmanjšala razlike med njimi.

Na podoben način poskuša v naslednjem fragmentu intervjuja mapuški akademik predstaviti način, kako pojasniti državljanom, kaj pomeni, da bi staroselci postali del skupnosti Čilencev s pravicami in politično udeležbo:

Ne gre za to, da bodo imeli Mapučiči več pravic ali privilegijev kot Čilenci, vsi bodo imeli enake pravice. V osnutku nove ustave se razpravlja o plurinacionalni državi, kar pomeni, da bodo imela staroselska ljudstva posebne pravice, lahko bodo izbrali svoje staroselske politične predstavnike in sodelovali v parlamentu²²... Fenomenu ustavodajne skupščine ni para v zgodovini Čila, udeležba državljanov, to je prvič v zgodovini, da državljanji volijo svoje predstavnike in se ti nato posvetujejo in pripravijo novo ustavo ... Poleg tega je to konstitutivni proces s staroselci. (Mapuški akademik 1)

²⁰ Za več informacij o temi večetničnosti v drugih državah Latinske Amerike gl. Salvador Schavelzon (2017); Claudia Zapata Silva (2019).

²¹ Trenutno je Čile v 1. in 5. členu predloga nove ustave predstavljen kot večetnična in medkulturna država, ki priznava sožitje več narodov in ljudstev v okviru državne enotnosti (gl. <<https://www.chileconvencion.cl/wp-content/uploads/2022/07/Texto-Definitivo-CPR-2022-Tapas.pdf>> [13.10.2022]).

²² Predlog nove ustave v 5. členu razglša, da je dolžnost države spoštovati, pospeševati, varovati in zagotavljati uresničevanje samoodločbe, kolektivne in individualne pravice, ki iz tega izhajajo, ter učinkovito sodelovati pri izvajanju in delitvi oblasti v vključitvijo političnega zastopstva v javno izvoljenih organih na občinski, regionalni in nacionalni ravni, prav tako v državni strukturi, njenih organih in institucijah. Poleg tega v 6. členu spodbuja družbo, v kateri so ženske, moški, raznovrstni spoli in tisti, ki se odklikajo od ustaljenih spolov, dejansko enakopravni, in predpostavlja, da morajo imeti vsi državni organi paritetno sestavo ter morajo transverzalno vključevati vidik spola v svojo institucionalno zasnovo, v zasnove fiskalne in proračunske politike in pri izvajanju svojih nalog. Z drugimi besedami, če bo nova ustava potrjena, bo mogoče zaznati transverzalno politično udeležbo Mapučev v državnih institucijah, pa tudi dekolonizacijo in depatriarhalizacijo politične hegemonije z vzpostavitev spolne paritete in občutljivost na različne vidika spola. Ne bi bilo naključje, da bi v prihodnosti v parlamentu nastopale mapuške ženske, saj že desetletja opažamo, kako postopno prevzemajo vodstvene položaje in v političnem smislu zastopajo mapuške organizacije. Navsezadnje je to trenutno razvidno tudi v njihovem sodelovanju v ustavodajni skupščini.

Zadnji sogovornik, mapuški akademik, omenja večetničnost. O konceptih večetničnosti in medkulturnosti se običajno krešejo različna mnenja, vendar pa imata ta koncepta za izobražene Mapuče običajno pozitiven naboj. V tem so si nasprotni s konservativnimi političnimi skupinami, ki v svojih govorih oba koncepta izpostavljajo kot problematična, saj ju vidijo kot odgovorna za razrast separatizma ali razdrobljenosti čilske družbe ali kot poudarja sogovornik:

Večina misli, da je medkulturnost povezana z Mapučí, s staroselci. Če bi vprašali ljudi, kaj pomeni ali kakšno predstavo imajo o medkulturnosti, jo takoj povežejo s staroselci ... Moramo se miselno premakniti k medkulturnosti vseh Čilencev, vseh nas, ki bomo živeli v tej državi, kar je v nasprotju s tem, kar menijo konservativni politiki, da sta medkulturnost in večetničnost stvari, ki Čilence ločujeta in delita. Državljané moramo izobraževati, da bodo razumeli, da nas to bogati in dela močnejše kot nacijo. Gre za vrednotenje enotnosti v različnosti. (Čilski akademik 2)

30

Ob zadnjem citatu je mogoče skleniti to poglavje z mislijo, da je čilska družba v tranziciji, znotraj katere spreminja svojo politično paradigmo ter za seboj pušča politiko in dediščino 20. stoletja, pri čemer ostaja tudi v 21. stoletju vprašanje etničnosti in identitete nerešen problem, ki zahteva odgovore.

Zaključek

Kot smo videli v tem članku, indigenizacija in mapučizacija družbe v sodobnem Čilu ustrezata določenemu zgodovinskemu trenutku, ki predstavlja še eno prizorišče boja oziroma konflikta med državno oblastjo in staroselskimi ljudstvi, zlasti mapuškimi. Politike, ki jih je v zadnjih desetletjih izvajala država, so bile spodbuda za oblikovanje staroselskega gibanja, ki se je krepilo in postajalo prepoznavnejše v javnem in medijskem prostoru ter tako oblikovalo množstvo podob oziroma imaginarij, ki predstavlja nasprotje svetu političnih institucij.

Kot nam kaže zbrano terensko gradivo, v katerem so prisotni nekateri glasovi političnega opolnomočenja Mapučev, imajo ti glasovi na eni strani za cilj večjo politično udeležbo in priznavanje staroselskih pravic, na drugi pa krepitev politične moči za oblikovanje morebitne mapuške politične stranke. Pojavljajo pa se tudi skeptični glasovi, ki so kritični do sprememb znotraj obstoječih institucij, saj tem sogovornikom institucionalni politični okvir predstavlja problem. V zbranih pričevanjih se pojavljajo tako predstave o oblikovanju politične moči »od zgoraj«, z državne ravni ter preko uradne politike, kot tudi perspektive, ki zavračajo idejo o sodelovanju z državo in zagovarjajo avtonomijo oziroma oblikovanje politične moči »od spodaj«, na ravni lastnih organizacij.

Resnica je, da sta indigenizacija in mapučizacija politike in družbe dejstvo, ki ga je treba upoštevati, ne glede na rezultat referenduma 4. septembra 2022,²³ na katerem se bo odločalo o potrditvi ali zavrnitvi predloga nove ustave – ta predlog reakcionarne skupine, ki zagovarjajo neoliberalni model, imenujejo celo staroselska ustava. Če pa bo sprejeta nova ustava in razglašena večetnična in medkulturna država, se bodo na

²³ Referendum o sprejetju nove čilske ustave, ki ga je pripravila ustavodajna skupščina, bo potekal septembra 2022 (gl. <<https://media.elmostrador.cl/2022/07/Decreto-plebiscito.pdf>> [13.10.2022]).

političnem obzorju pojavila nova vprašanja, kot na primer: kakšen tip državljanstva se bo oblikoval? Ali bo vzpostavljeno diferencirano etnično državljanstvo s posebnimi pravicami za Mapuče? Ali pa se bodo protesti, če bo nova ustava zavrnjena, okrepili in se bosta gibanji državljanov in Mapučev, ki bodo želeli samoodločbo, radikalizirali? Morda pa je to politično dogajanje le kratkotrajni dogodek, ki ga lahko označimo kot »dekompresijo večkulturnosti«, v kateri država daje vtis, da se vse spreminja, pri čemer ničesar ne spremeni.

Dejstvo je, da v Čilu trenutno poteka zapleten družbeno-politični scenarij, ki svojim državljanom daje priložnost za odločitev, ali bodo nadaljevali z dediščino kolonializma, ki poteka znotraj države, ter še naprej podpirali ustavo, ki je bila oblikovana na nelegitimni način v času Pinochetove diktature, ali pa bodo napredovali v večetnično in večkulturno državo z novo ustavo, ki priznava staroselska ljudstva in njihovo pravico do samoodločbe v okviru čilske države.²⁴

REFERENCE/REFERENCIAS

ALVARADO, Claudio

2021 *Mapurbekistán, ciudad, cuerpo y racismo: Diáspora mapuche en Santiago siglo XX*. Santiago de Chile: Pehuén.

BENGOA, José in/y CANIGUAN, Natalia

2010 Chile: Los mapuches y el Bicentenario. *Cuadernos de Antropología Social* 34: 7–28.

BENGOA, José

2000 *La emergencia indígena en América Latina*. Ciudad de México y Santiago: Fondo de Cultura Económica.

2011 Los mapuches: Historia, cultura y conflicto. *Cahiers des Amériques latines* 68: 89–107.

BENIGAR, Janez

1988 *Janez Benigar: Izbrano gradivo*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

BOCARRA, Guillaume

2002 Colonización, resistencia y etnogénesis en las fronteras americanas. V/En: G. Bocarra (ur./ed.), *Colonización, resistencia y mestizaje en las américas siglo (XVI-XX)*. Quito: Abya Yala, 47–82.

CAMACHO, Fernando

2004 Historia reciente del Pueblo Mapuche (1970–2003): Presencia y protagonismo en la vida política de Chile. *Revista electrónica de Historia Pensamiento Crítico* 4: 2–18.

CAMPOS, Luis

2014 Reconocimiento de nuevas identidades: Cómo enfrentar la etnogénesis desde la Academia. V/En: H. Trincherro (ur./ed.), *Pueblos Indígenas, Estados Nacionales y Fronteras, tensiones y paradojas de los procesos de transición contemporáneos en América Latina*. Buenos Aires: Editorial Facultad de Filosofía y Letras Universidad de Buenos Aires, 219–245.

CORNELL, Stephen

1988 *The Return of the Native: American Indian Political Resurgence*. New York in Oxford: Oxford University Press.

GOICOVIC, Igor

2015 Campos conceptuales, perspectivas de análisis y ciclos históricos en el estudio del movimiento mapuche

²⁴ Članek je bil napisan pred referendumom, na katerem sta bili na voljo dve možnosti: potrditev ali zavrnitev nove ustave. Rezultat referenduma je zdaj znan: s 61,86 odstotka glasov proti in z 38,14 odstotka glasov za so v Čilu zavrnili novo ustavo. Zaradi tega čilski politiki trenutno razpravljajo o tem, ali naj izvedejo nov ustavodajni postopek, in če ga izvedejo, ali naj poteka v sodelovanju med politiki in državljani oziroma tudi v sodelovanju s strokovnjaki za vprašanja, o katerih bodo razpravljali. Gotovo pa se bo ustavodajni proces nadaljeval, staroselska vprašanja pa bodo še naprej prisotna v razpravah in političnem življenju v Čilu: tako v državnih institucijah kot v avtonomno organiziranih združenjih Mapučev ali v radikalnih političnih organizacijah Mapučev na jugu Čila.

(1870–1990). V/En: J. Pinto (ur./ed.), *Conflictos Étnicos, sociales y económicos Araucanía 1900-2014*. Santiago: Pehuén, 19–44.

HILL, Jonathan (ur./ed.)

1996 *History, Power, and Identity: Ethnogenesis in the Americas, 1492–1992*. Iowa City: University of Iowa Press.

KROPFF, Laura

2005 *Activismo mapuche en Argentina: Trayectoria histórica y nuevas propuestas: En pueblos indígenas, estado y democracia*. Buenos Aires: CLACSO.

MELIN, Miguel, MANSILLA, Pablo in/y ROYO, Manuela

2017 *Mapu Chillkantukun Zugu: Descolonizando el Mapa del Wallmapu, Construyendo Cartografía Cultural en Territorio Mapuche*. Temuco: Pu Lof Editores.

NAHUEL PAN MORENO, Héctor

2012 Formación colonial del Estado y desposesión en Ngulumapu. V/En: Comunidad de Historia Mapuche (ur./ed.), *Historia, colonialismo y resistencia desde el país Mapuche*. Temuco: Ediciones Comunidad de Historia Mapuche, 123–156.

PAIRICÁN, Fernando, PADILA in/y ÁLVAREZ VALLEJOS Rolando

2011 La Nueva Guerra de Arauco: La Cordinadora Arauco -Malleco y los nuevos movimientos de resistencia mapuche en el Chile de la Concertación (1997–2009). *Revista de Izquierdas* 10: 66–84.

PAIRICÁN, Fernando

2015 Weuwaitiñ: La Invención de la Tradición en la Rebelión del Movimiento Mapuche (1990-2010). V/En: J. Pinto (ur./ed.), *Conflictos Étnicos, sociales y económicos Araucanía 1900-2014*. Santiago: Pehuén, 187–210.

2018 Los gobiernos de la concertación y su política indígena: El multiculturalismo. *Revista Anales, séptima seri*, 15:165–182.

PERALTA, Camila

2020 Reconocimiento plurinacional en el marco de la Revuelta Social: a 30 años del acuerdo de Nueva Imperial, demandas pendientes. *Documento de trabajo ICSO* 63: 2–92.

QUIDEL, José

1998 Conflicto By Pass: Un ejemplo de Relación Contemporánea entre el Estado Chileno y el Pueblo Mapuche. V/En: *III Congreso Chileno de Antropología. Colegio de Antropólogos de Chile AG Temuco*. Temuco: Colegio de Antropólogos de Chile, 928–937.

RODRIGUEZ, Mariela

2018 Memorias Charruas en Uruguay: Reflexiones sobre reemergencia indígena desde una investigación colaborativa. *Revista sobre acceso a justicia e direitos nas américas* 2 (2): 180–201.

ROMÁN, Jaime

2018 *Estado y pueblos indígenas en el ámbito cultural: Etnografía del proceso de diseño del Programa de Fomento y Difusión de las Culturas y las Artes de Pueblos Indígenas y Afrodescendiente*. [Consejo Nacional de la Cultura y las Artes: Tesis de Magister]. Santiago de Chile: Universidad de Santiago de Chile, Facultad de Administración y Economía.

SAAVEDRA, Alejandro

2002 *Los Mapuches en la sociedad chilena actual*. Santiago de Chile: LOM.

SCHAVELZON, Salvador

2017 *Plurinacionalidad y Vivir bien/Buen vivir: Dos conceptos leídos desde Bolivia y Ecuador post-constituyentes*. Ecuador: Abya-yala.

ŠMITEK, Zmago

1995 Učeni »Araukanec« Ivan Benigar V/En: Z. Šmitek, *Srečevanja z drugačnostjo: Slovenska izkustva eksotike*. Radovljica: Didakta, 219–233.

TERČELJ, Marija Mojca

2009 Človekove pravice kot pravice domorodnega prebivalstva: Primerjava jezikovnih in religioznih pravic Majev na Jukatani, Mehika. *Poligrafi* 14 (53/56): 127–157.

2015 Kulturna dediščina Majev: Odločanje staroselcev v izobraževalni in kulturni politiki Mehike. *Etnolog* 25: 113–136.

TORRES-SALINAS Robinson, idr/et.al.

2016 Desarrollo forestal, escasez hídrica y la protesta social mapuche por la justicia ambiental en Chile. *Ambiente & sociedad* 19 (1): 121–145.

VERGARA, Francisco

2005 Los chilenos y su percepción de los pueblos indígenas. *Revista de la academia* 10: 119–172.

ZAPATA, Claudia Silva

2019 *Crisis del multiculturalismo en América Latina: Conflictividad social y respuestas críticas desde el pensamiento político indígena*. Alemania: CALAS, Maria Sibylla Merian center.

Viri/Fuentes

Dokumenti/Documentos

<<http://www.censo2017.cl/>> [13.10.2022]

<https://www.ilo.org/lima/publicaciones/WCMS_345065/lang-es/index.htm> [13.10.2022]

<<https://www.chileconvencion.cl/wp-content/uploads/2022/07/Texto-Definitivo-CPR-2022-Tapas.pdf>> [13.10.2022]

33

Časopisi/Periódicos

<<https://www.atacamanoticias.cl/2020/11/01/cam-responsabiliza-al-estado-por-muerte-de-carabinero-y-se-adjudica-16-ataques-a-forestales/>> [13.10.2022]

<<https://www.elmostrador.cl/>> [13.10.2022]

<<https://media.elmostrador.cl/2022/07/Decreto-plebiscito.pdf>> [13.10.2022]

BESEDA O AVTORJIH

Dr. Uršula Lipovec Čebren je izredna profesorica in predstojnica Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer predava medicinsko antropologijo, etnologijo Amerik, antropologijo migracij idr. Predavala je tudi na drugih fakultetah v Evropi ter v Maroku, Čilu in Argentini ter sodelovala in vodila različne nacionalne in mednarodne raziskovalne projekte. Na področju etnologije Amerike se je ukvarjala predvsem z intelektualno zapuščino Juana (Janeza) Benigarja ter z ljudstvom Mapuče, o katerem je v soavtorstvu objavila nekatera dela (*Incrociendo la croce del Sud*, 2021; *Come tradurre l'etnico Mapuche*, 2022 idr.).

Cristián Román Huenufil je doktorski študent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani. Diplomiral je iz zgodovine in družbenih ved v Čilu ter zaključil magistrski študij antropologije na univerzi Universidad Autónoma v Barceloni. V preteklosti je delal v šolstvu kot učitelj zgodovine ter v zunajšolskem neformalnem poučevanju. Aktivno je sodeloval z organizacijami ljudstva Mapuče, ki se borijo za svoje pravice. Njegovo raziskovalno delo se osredotoča na teme urbanega staroselstva in ustvarjanja kritične družbe.

ABOUT THE AUTHORS

Uršula Lipovec Čebtron, PhD, is an associated professor and head of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Arts in Ljubljana, where she lectures medical anthropology, ethnology of Americas, anthropology of migrations and other courses. As a guest lecturer she has lectured in other universities across Europe, as well as in Marocco, Chile and Argentina and has participated in and led various national and international research projects. In the field of ethnology of the Americas, she has researched the intellectual legacy of Juan (Janez) Benigar and the Mapuche people, on whom she has co-authored different works (*Incrocando la croce del Sud*, 2021; *Come tradurre l'etnico Mapuche*, 2022, etc.).

Cristián Román Huenufil is a PhD student at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Arts, University of Ljubljana. He graduated as a History and Social Sciences professor in Chile and completed his master's degree in Anthropology at the Autonomous University of Barcelona. He has worked in the field of education, as a history teacher, informal education and actively participated with Mapuche organizations fighting for their social rights. His research is oriented towards the topics of the "urban indigenous" and the formation of a critical citizenship.

SUMMARY

The "mapucheisation" of society in contemporary Chile

The article discusses the complex socio-political position of the Mapuche people in Chile, who appear as a symbol of struggle and resistance, and as a political player demanding fundamental political change at state level. The first part of the article focuses on the historical context of the Mapuche people in Chile and on an overview of their socio-political movement past and present. The second part analyses various aspects of the processes of indigenisation and "Mapucheisation" of Chilean society. In the last section, these two processes are analysed with the help of ethnographic material collected between 2019 and 2022 in Santiago de Chile. Ethnographic research took place in cooperation with various Mapuche associations and consisted of semi-structured interviews with the Mapuche and other Chileans, as well as participation in talking groups or txawuni.

The authors ascertain that the indigenisation and "Mapucheisation" of contemporary Chilean society is suited to a specific historical moment that was preceded by centuries of struggle or conflict between the state authorities and indigenous people, especially the Mapuche. National policies implemented in recent decades encouraged the formation of an indigenous movement that has become stronger and more recognised by the public and the media, creating a multitude of images that stand in complete contrast to the world of political institutions.

On the basis of the ethnographic material, the authors isolated different – and often conflicting – perspectives of the current processes of indigenisation and "Mapucheisation". As is shown by the collected material, in which some voices speaking for the political empowerment of the Mapuche are present, these voices strive to achieve greater political participation and recognition of the rights of the indigenous population, and also to strengthen the political will to create a Mapuche political party. Some interlocutors in state politics see an opportunity for the enactment and re-creation of the Mapuche culture and wish to work together with state institutions, changing them from within. Others are more critical of this approach, since they perceive institutional political framework as problematic and for this reason they reject the idea of cooperation with the state and are in favour of autonomy, i.e. creating political power from the bottom up. The last group are the voices who see in the indigenous people deprived Others, and in their struggle for decolonisation and a plurinational and multicultural state an opportunity for reform and a new impetus for Chilean society as a whole.